

adversely affects public morality. At the same time, the ideology of liberalism actively spreading in the world, along with the idea of tolerance, destroys the perception of its essence, identity and value formed in society.

Given the legal limit for tolerance, the author calls the system of moral norms that are perceived and operate in this society.

Speaking about the legal limits it is important to emphasize the shift in the emphasis in understanding the right of modern science from the positivist understanding of it to the natural. In view of this, one more frontier of encroachment on tolerance is naturalness. In particular, the signs of naturalness are enshrined in the content of the constitutional principle of the rule of law, on which all law-making activities of the authorities should be built.

One of the manifestations of the rule of law is that the law is not limited only to legislation as one of its forms, but also includes other social regulators, in particular, norms of morality, traditions, customs, etc., which are legitimate by society and are conditioned by the historically achieved cultural level of society. These imperatives were formed naturally and perceived by mankind as a norm of social life.

Precisely because of the so-called «tolerance» prism there is an unjustified extension of the basic list of inalienable human rights called «new rights», which are proposed as an ideological basis for legal reforms in the state.

Such limits in the article are investigated and reconstructed from the current legislation and their criteria are morality and naturalness. In particular, the article carries out a critical analysis of legislative novels through the prism of tolerance, encroaching on these criteria.

Keywords: rule of law, morals, naturalness, unnaturalness, natural law, tolerance.

УДК 340.1

С. О. СУНЄГІН

ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ ЦІННІСНОЇ ПАРАДИГМИ ЛІБЕРАЛІЗМУ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

На загальнотеоретичному рівні досліджуються основні проблеми розвитку сучасної правової ідеології, основу якої становить лібералізм. Робиться висновок, що будь-яке суспільство в умовах всеохоплюючого панування ліберальної правової ідеології поступово атомізується та перетворю-

© СУНЄГІН Сергій Олександрович — кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ється на просту множину індивідів, втрачаючи тим самим свій просторовий характер, виражений у єдності або хоча б спільності буття.

Ключові слова: правова ідеологія, лібералізм, мораль, права і свободи людини, індивід, суспільство.

Сунегин С. А. Правовая идеология в контексте ценностной парадигмы либерализма: некоторые проблемы развития

На общетеоретическом уровне исследуются основные проблемы развития современной правовой идеологии, основу которой составляет либерализм. Делается вывод, что любое общество в условиях всеохватывающего господства либеральной правовой идеологии постепенно атомизируется и превращается в простое множество индивидов, теряя тем самым свой пространственный характер, выраженный в единстве или хотя бы в общности бытия.

Ключевые слова: правовая идеология, либерализм, мораль, права и свободы человека, индивид, общество.

Sunegin Sergij. Legal ideology in the context of the value paradigm of liberalism: some problems of development

In the proposed article, the author at a general theoretical level examines the main problems of the development of modern legal ideology, the basis of which is liberalism. As a result of the research, it is concluded that any society in the conditions of the all-embracing domination of the liberal legal ideology is gradually atomized and transformed into a simple set of individuals, thereby losing its spatial character, expressed in unity or at least in the community of being.

Keywords: legal ideology, liberalism, moral, human rights and freedoms, individual, society.

Будь-яке суспільство завжди функціонує і розвивається на певних ідеологічних конструктах, положення яких засновуються на тих чи інших соціальних цінностях. При цьому вищі соціальні цінності також потребують свого ідеологічного, ціннісно-духовного обґрунтування, без наявності якого неможливо переконати суспільство у корисності тієї чи іншої моделі його функціонування і прогресивного розвитку. Таке ідеологічне обґрунтування забезпечується за допомогою різних механізмів, одним із яких є, безумовно, юридичний, що передбачає безпосереднє закріплення у праві як особливий соціонормативній системі найвищої соціальної цінності або певного кола вищих соціальних цінностей. За допомогою цього формується

та в подальшому розвивається конкретна правова ідеологія як система визначених у праві та відображених у законодавстві соціальних цінностей, ідей, принципів та положень, які спрямовують і забезпечують функціонування суспільства і держави в конкретних світоглядно-сміслових координатах.

У заявленому контексті особливого значення набуває дослідження проблематики, пов'язаної з різноманітними аспектами розвитку правової ідеології в контексті панування ціннісної парадигми лібералізму, що і є метою даної статті.

Питання функціонування та розвитку правової ідеології в ліберально-демократичному суспільстві вже неодноразово були предметом розгляду багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких потрібно, зокрема, назвати: В. Бачинін, С. Бобровник, О. Богініч, О. Львова, Л. Макаренко, Г. Мальцев, Н. Пархоменко, Н. Оніщенко, А. Поляков, Е. Фромм, Ю. Хабермас, Ю. Шемшученко тощо. Водночас, сучасні складні та суперечливі реалії розвитку України та світового співтовариства, посилення процесу атомізації суспільства тощо, вимагають переосмислення основних засад формування та розвитку правової ідеології в умовах майже всеохоплюючого панування лібералізму.

Так, якщо звернутися до цінностей сучасного демократичного суспільства, то можна пересвідчитися, що основу його всебічного розвитку складає ідеологічна парадигма лібералізму, вихідною засадою якої є цінність людини, її природних та невід'ємних прав і свобод. Лібералізм для сучасного права — це, свого роду, загальна керівна лінія, лейтмотив для внутрішньої організації всієї його системи, виражених, серед іншого, у формі конституційних та законодавчих положень, спрямованих на вирішення певних правових питань або проблем. Адже, як справедливо зазначається у науковій літературі, «право історично ніколи не було автономним соціальним утворенням, відділеним від пануючих або протидіючих суспільних ідеологій»¹. Саме на ліберальній ідеологічній платформі нині формуються та розвиваються суспільні відносини у будь-якій сфері чи галузі суспільного життя, у тому числі у праві, в нормах

якого на найвищому (конституційному) юридичному рівні закріплюється саме вказана єдина найвища соціальна цінність. Права і свободи людини, обов'язок держави забезпечити їх всебічну охорону і захист, демократичне урядування тощо — все це на сьогодні визначається головними чинниками реального втілення в життя законності і правопорядку, протидії свавілля, корупції та беззаконню, забезпечення добробуту кожної людини.

У заявленому контексті потрібно замислитися над такими питаннями: чи здатні реально зазначені та взаємопов'язані між собою найвищі соціальні цінності забезпечити гідне та справедливе життя людей? Чи справді беззаконня, авторитаризм, свавілля настільки залежать від ступеня закріплення та юридичної гарантованості прав і свобод людини, що не витримують та трансформуються лише під їх натиском? Чи може демократичне управління забезпечити високий рівень соціальної справедливості в суспільстві в умовах реальної протилежності, а не солідарності економічних інтересів учасників відповідних відносин?

Розмірковуючи над цими та багатьма іншими складними питаннями, потрібно насамперед зазначити, що права і свободи людини є необхідним засобом задоволення різноманітних бажань і потреб людей, реалізація яких є можливою лише у процесі їх міжособистісної взаємодії, що, у свою чергу, об'єктивно передбачає необхідність узгодження величезної кількості інтересів між собою. Справді, кожен індивід, кожна особистість в силу притаманних їй властивостей (природних, соціальних, духовних тощо) завжди є суб'єктом певної осмисленої діяльності або культури. Здійснення такої діяльності об'єктивно вимагає нормативного закріплення основних параметрів її здійснення, зокрема, прав і свобод людини. Однак, на думку автора, це не повинно і не може означати, що права і свободи людини, так само як і сама людина поза контекстом багатоманітних чинників соціального буття повинна слугувати єдиною найвищою соціальною цінністю, фундаментом формування та розвитку правової ідеології в державі. Обґрунтовуючи цю тезу, спробуємо навести такі аргументи:

1) по-перше, права і свободи людини не можуть бути реалізовані, якщо за дужки виноситься питання юридичної формалізації механізму їх здійснення або хоча б його відповідні межі, який, серед іншого, передбачає накладення симетричних відповідним правам обов'язків на певне коло суб'єктів. У цьому сенсі права і свободи в їх юридичному значенні в певній мірі суперечать загальнонауковому (філософському) контексту свободи, тобто такому стану суб'єкта, в якому він може самостійно визначати цілі, напрями, характер своїх дій, поведінки, діяльності тощо, незважаючи на будь-які зовнішні чинники або обставини. Іншими словами, коли мова йде про певне юридично закріплене право чи свободу, то кожен суб'єкт, який його чи її реалізує, здійснює таку реалізацію в межах визначеної правом процедури або у певних рамках, встановлених нормативно та офіційно. Дотримання відповідних правових вимог, закріплених у законі та пов'язаних з реалізацією відповідного суб'єктивного права чи свободи, є однією з необхідних або, принаймні, важливих передумов визнання наслідків реалізації відповідної правомочності законними. Якщо ж вести мову про філософський контекст свободи, то він не передбачає подібних зовнішніх нормативних фіксацій і саме тому людина діє вільно тоді, коли лише вона сама є причиною своїх вчинків, дій, поведінки тощо. Водночас, свобода завжди *a priori* пов'язана з особливостями складної та неоднозначної внутрішньої природи особистості, з відповідними параметрами її самосвідомості, морального обов'язку (совісті) тощо.

Більше того, необхідність юридичного закріплення відповідних прав і свободам обов'язків, спрямованих на забезпечення реалізації тих чи інших правомочностей, теж позбавляє свободи і змушує відповідне коло суб'єктів діяти лише у відповідності з чітко встановленими правовими нормами. У зв'язку з цим, маємо такий парадокс: чим більше юридично закріплюються та гарантуються права і свободи людини і громадянина, тим менше в них реальної свободи дій, вчинків, поведінки та діяльності, які все більше обмежуються зовнішніми по відношенню до суб'єктів правовими рамками. Суб'єктивне право —

це завжди конкретна міра зовнішньої свободи людей, оскільки об'єктивне (позитивне) право вужче свободи в її філософському або загальнонауковому значенні, що включає в себе зовнішній (свобода діянь) та внутрішній (свобода почуттів, думок і т. п.) аспекти;

2) по-друге, права і свободи людини, незважаючи на їх індивідуальний характер, завжди реалізуються та мають сенс лише в межах певного соціального цілого, у тому числі суспільства в цілому². Справді, поза контекстом соціального цілого неможливо вести мову про реальність прав і свобод людини, оскільки у цьому випадку втрачаються відповідні смислові орієнтири їх здійснення, їх зміст стає безглуздим, а реалізація — непотрібною та марною, а отже, права і свободи людини перетворюються на фікцію або теоретичну абстракцію, яку неможливо втілити в реальне життя.

У заявленому контексті потрібно звернути увагу також на те, що будь-яке соціальне середовище, у тому числі суспільство в цілому, може ефективно функціонувати і розвиватися лише на визначених спільних, солідарних засадах, а саме: цілях, цінностях та інтересах, за допомогою яких формуються його визначальні ознаки — цілісність та організаційна єдність. Це, у свою чергу, свідчить про необхідність встановлення основних параметрів забезпечення єдності відповідного соціального цілого, особливо суспільства в цілому, оскільки у протилежному разі воно починає поступово атомізуватися і перетворюватися на просту сукупність ізольованих і лише вимушено взаємодіючих між собою індивідів, які у процесі такої взаємодії керуються лише особистими інтересами, прагненнями, бажаннями тощо.

З огляду на те, що реалізація прав і свобод людини завжди прив'язана до певного соціального контексту, їх потрібно розглядати системно, у нерозривній єдності між собою. У зв'язку з цим поділ прав людини відповідно до так званої ієрархії поколінь є умовним або таким, що не означає однозначний пріоритет одних прав і свобод перед іншими. Адже право на свободу та особисту недоторканість, право на гідний рівень

життя, а також право на безпечне довкілля складають єдину субстанцію, що впливає з природи людини. Слід погодитися з Ю. Хабермасом, який вважає, що ліберальні права на свободу слугують захисту від державного втручання у приватну сферу. Проте класичні основоположні права і свободи набувають «рівної цінності» для всіх громадян лише за умови їх інтеграції з іншими правами, у тому числі соціальними та культурними. Сама людська гідність обґрунтовує неподільність прав і свобод. Політика, яка стверджує, що може гарантувати громадянам гідне життя завдяки забезпеченню пріоритетності економічної свободи, руйнує рівновагу між різними категоріями прав³.

Резюмуючи наведені аргументи, зазначимо, що факт нерозривного взаємозв'язку людини і суспільства означає, що особистість лише тоді може знайти виправдання власній індивідуальній свободі, якщо така свобода прив'язана до здійснення певної соціальної місії, долучена до реалізації загального блага.

Загальновідома ще з часів Античності теоретична абстракція «людина є мірою всіх речей» поза контекстом взаємозалежності індивідів у суспільстві, що проявляється на різних рівнях і по суті складає соціальну основу моральності, перетворила індивідуальну людську свободу на доведену до абсурду самоцінність, позбавлену будь-яких надособистісних обмежень, у тому числі тих з них, які пов'язані з соціальним виміром людського буття (наприклад, необхідність збереження єдності та цілісності сім'ї всупереч особистим інтересам і бажанням). Ліберальна свобода передбачає, що люди можуть абстрагуватися від свого походження, свого оточення, від соціокультурного контексту, в якому вони перебувають, тобто фактично від всього того, що робить їх тими, ким вони в дійсності є. Вона передбачає первинність індивіда по відношенню до його призначення; вона представляє індивіда суб'єктом, звільненим від будь-якого детермінізму. За словами А. Бенуа, це «абсолютно формалістська концепція, яка не надає нам будь-якого уявлення про реальну особистість. Ця концепція постулює, що індивід має право робити все, що він забажає, до тих пір, поки його

поведінка не зачіпає свободу інших». Водночас, вона не враховує того очевидного факту, що на практиці майже будь-яке наше вільне діяння зачіпає свободу інших, у зв'язку з чим надто складно визначити момент, коли наша свобода починає обмежувати їх свободу⁴.

Слід підтримати думку Г. Мальцева, який вважає, що «нині переважає ідея свободи як звільнення від тягарю обов'язку та відповідальності людини перед іншими суб'єктами, як негативна свобода від втручань і обмежень, які стискають порив сильного індивіда до успіху, волю до влади, багатства та задоволення. Дискредитовані релігійні та моральні обмеження, усуваються моральні перепони, нейтралізуються юридичні заборони, а право стає для сильної людини засобом досягнення успіху за будь-яку ціну»⁵.

У науковій літературі справедливо зазначається, що «...нічим не обмежена свобода людини, яка розглядається мірою всіх речей, означала б перенесення на суспільство горезвісного закону виживання найбільш пристосованих до життя, основне призначення якого полягає у виправданні права сильного підкорити своїй волі слабого. Надмірна, надто захоплена віра в людину, і людина, залишена сама собі, за визначених умов можуть стати небезпечними для інших людей і навіть людських співтовариств. Якщо людина є мірою всіх речей і немає над нею будь-якого іншого начала, яке є вище за нього, то, очевидно, що її невідворотно переслідуватиме спокуса зробити своїм особистим категоричним імперативом в житті максимуму «що хочу, те й роблю»... Свобода у такому розумінні неминуче призводить до анархії і, в кінцевому рахунку, до тієї чи іншої форми деспотизму, або свобода, межі якої постійно розширюються, як правило, рано чи пізно перетворюється на свою протилежність, або, іншими словами, у найгірші форми тиранії»⁶. Свобода, не підкріплена моральним законом, приречена на деградацію, оскільки вона перетворюється у свавілля, моральну всюдозволеність⁷.

Яскравою ілюстрацією поступового утвердження по суті радикальної форми ліберальної парадигми суспільно-держав-

ного розвитку є конструкція так званих соматичних прав людини, яка в нинішніх умовах активно розвивається, при чому не лише на доктринальному рівні. За словами В. Крусса, теорія соматичних прав засновується на беззаперечній світоглядній впевненості у «праві» людини самостійно розпоряджатися своїм тілом: здійснювати його «модернізацію», «реставрацію» і навіть «фундаментальну реконструкцію», змінювати функціональні можливості організму та розширювати їх «техніко-агрегатними» або медикаментозними засобами. До соматичних прав у сучасних умовах, зокрема, належать: право на смерть, право на зміну статі, право на одностатеві контакти, право на трансплантацію органів, право на вживання психотропних речовин або наркотиків, право на штучне репродукування, стерилізацію, аборт та навіть (в досяжній перспективі) клонування, а згодом — на віртуальне моделювання, тобто повне дублювання себе у неметричній формі об'єктивного існування⁸. У вітчизняній науковій літературі справедливо наголошується, що основною рисою цієї світоглядної орієнтації, яку окремі науковці називають «асоціальним індивідуалізмом», є замкненість людини на власному існуванні, житті власного тіла і його функціях, обмеження життєвих мотивацій гедоністичним споживанням⁹.

Мабуть, очевидність моральної нікчемності подібних «прав людини» не потрібно зайвий раз доводити, не кажучи вже про їх антирелігійний аспект. Водночас, сам факт посилення дискурсу навколо цієї групи «прав людини» та їх поступове правове закріплення у багатьох економічно розвинутих західних державах світу є свідченням того, що, по-перше, право, а отже і сучасна правова ідеологія, все більше штучно віддаляється від свого морального обґрунтування, і, по-друге, завдяки сучасним правовим нормам заперечується, по суті, найголовніше природне право кожної людини — право жити у морально здоровому соціальному середовищі.

Розвиваючи вказані думки, потрібно зазначити, що у будь-якому нормально функціонуючому суспільстві об'єктивно діє система збалансованих, узгоджених між собою мораль-

них та юридичних заборон і обмежень, які насправді призводять до належного забезпечення та реалізації основоположних прав і свобод людини, які так звеличуються сучасною демократичною цивілізацією. На підтвердження цього можна навести чимало прикладів: правила дорожнього руху надають нам можливість безпечно та вільно пересувати; існування стандартів якості харчової продукції надає нам можливість вживати безпечно для здоров'я харчову продукцію, тим самим забезпечуючи окремі соціальні права; моральна негожість брехні та лже-свідчення, а також встановлення юридичної відповідальності за найбільш небезпечні їх прояви, дозволяють нам довіряти оточуючим нас індивідам. Цілком вірно вважав І. Бентам, що неможливо надати права, покласти обов'язки, захистити людину, його життя, репутацію, власність, засоби існування, нарешті, саму свободу інакше, як за рахунок її ж обмеження. Жоден індивід не може мати прав, якщо не погодиться на обмеження частини своєї свободи, оскільки набуваючи їх, він одночасно бере на себе відповідні обов'язки, які вже є обмежувачами його свободи¹⁰.

У разі порушення такої збалансованості та узгодженості моральних і юридичних заборон та обмежень, особливо тоді, коли нівелюються їх моральний аспект, який апелює до кращої сторони людської природи (совісті), індивіди поступово втрачають здатність усвідомлювати різницю між добром і злом у всій багатоманітності їх конкретного соціального прояву, втрачають усвідомлення внутрішнього переконання у необхідності здійснення добрих справ, що слід визнати небезпечним, оскільки в таких умовах єдиним засобом, який може зупинити їх антисоціальні прояви, залишається страх перед можливим, але не завжди невідворотним покаранням.

Не заперечуючи надзвичайної важливості та значущості для суспільства і кожної особистості таких благ та цінностей як свобода, особиста недоторканість, честь та гідність, власність, інформація тощо, все ж їх потрібно розглядати не як мету, що фактично має місце в межах лібералізму, а як засоби досягнення певних вищих цілей, пов'язаних з морально-духовним удо-

сконаленням людини. Самі ж по собі зазначені фундаментальні блага не повинні слугувати орієнтирами прогресивного розвитку, оскільки поза контекстом морально-духовного удосконалення особистості вони перетворюються не більше ніж на певний символ приналежності до розвиненого суспільства, правової, демократичної держави, на своєрідну споживчу річ та маніпулятивну технологію.

Якщо замислитися, наприклад, над таким питанням: для чого людині потрібні всі ці основні права і свободи, то очевидно не для того, щоб використовувати надані їй блага та можливості з метою задоволення лише особистих егоїстичних потреб, інтересів та бажань, а, скоріше, для здійснення добрих справ, у тому числі для створення відповідних умов з метою забезпечення належного рівня морально-духовного життя людини і суспільства, що є запорукою збереження єдності або цілісності будь-якого соціального цілого (сім'ї, соціальної групи, суспільства). Адже навряд чи потрібно доводити, що у разі нехтування морально-духовною складовою соціального розвитку всі вказані блага у людській поведінці та діяльності безпосередньо або завуальовано використовуватимуться на шкоду, а не на особисте чи, тим більше, колективне та суспільне благо. На підтвердження вказаного наведемо деякі приклади: якщо така основоположна цінність сучасного демократичного суспільства та правової держави як приватна власність використовується для безмежного особистого збагачення або споживання, для експлуатації одних осіб іншими, що впливає з нічим нестримного егоїзму та жадібності, то така власність і право на неї у відповідного суб'єкта не повинні і не можуть підлягати захисту.

У вказаному контексті слід підтримати думку І. Ільїна, який вважав, що приватна власність — це не просто «право», а морально зобов'язуюче право. Адже власність зобов'язує кожного до несення великих соціальних обтяжень і державних повинностей, до людського ставлення до всіх, хто так чи інакше залежить від «речової влади» власника, до постійної турботи за тими, хто її не має... Власник, позбавлений відчуття відповідальності та почуття надкласової солідарності, який роз-

поряджається своїм майном на шкоду іншим та діє антисоціально, повинен переконатися в тому, що його власність користується меншим захистом, що подібне ведення господарства є економічно, юридично та морально не вигідним для нього самого¹¹.

Такі ж самі паралелі можна провести і щодо інших цінностей та прав на них, які на сьогодні культивуються у політико-правовому дискурсі, зокрема, щодо свободи слова і думки, свободи інформації та ЗМІ, свободи творчості тощо. Так само як і наведені вище блага лібералізму, взяті самі по собі, тобто поза ідею або контекстом духовного удосконалення людини, вони не мають принципової цінності, оскільки вони не слугують духовному життю людини і суспільства. Адже не можна ж захищати, наприклад, свободу слова і ЗМІ лише з тих підстав, що вони є зручним засобом для досягнення особистих політичних чи інших переваг та інтриг, для маніпуляцією свідомістю людини, для розповсюдження недостовірної інформації, яка вводить в оману її споживачів, для зведення особистих рахунків з опонентами тощо. Морально-духовне удосконалення особистості — це найнадійніший та найміцніший фундамент корисності її поведінки та діяльності, запорука подолання різноманітних соціальних конфліктів та інших деструкцій, а також утвердження суспільної консолідації, соціальної злагоди.

У науковій літературі справедливо зазначається, що «у всі часи свобода була невіддільна від необхідності, оскільки відповідне їй самообмеження, зв'язування свободи заради певного ідеалу є вищим торжеством самопізнання, а тим самим і торжеством моральності... Свобода визначається через моральність. Свобода, в основі якої немає моральності, перетворюється у свавілля, в анархію; у свою чергу, справжня моральність завжди містить в собі глибоке усвідомлення необхідності, а тому слугує основою справжньої свободи»¹².

З огляду на вищевикладене, можемо сформулювати такі висновки:

1. Правова ідеологія завжди виступає інструментом відтворення ціннісно-світоглядної макросистеми, яка формується,

функціонує та розвивається в межах відповідного загального ідеологічного напрямку. Таким загальним ідеологічним напрямком на сьогодні виступає лібералізм, який проголошує вільного індивіда джерелом всіх соціальних благ, у тому числі тих, які пов'язані з розвитком суспільства та держави в цілому. У зв'язку з цим в умовах лібералізму закономірно посилюється роль та значення саме правової ідеології, яка виступає, скоріше, необхідним інструментом концептуального оформлення його основних ідей, а не самодостатньою ідеологічною системою. Посилення ролі правової ідеології в умовах лібералізму обумовлюється самим розвитком дискурсу індивідуальної свободи та відповідальності, який превалює над дискурсом суспільного порядку та соціальної справедливості, а також конвенційною природою права як особливого соціального регулятора, норми якого є результатом досягнення визначеного компромісу та згоди. Лейтмотивом розвитку сучасного етапу по суті радикального лібералізму є демонтаж на політико-правовому рівні всіх можливих моральних табу, насадження безмежної «толерантності» або так званої «політкоректності», про що яскраво свідчить теорія соматичних прав людини.

2. Будь-яке суспільство в умовах всеохоплюючого панування ліберальної правової ідеології поступово атомізується та перетворюється на просту множину індивідів, втрачаючи тим самим свій просторовий характер, виражений у єдності або хоча б спільності буття. Внаслідок цього неминуче знижується майже аж до повного вихолощення рівень справжньої, внутрішньої зв'язаності індивідів у відповідних соціальних осередках та інститутах: зв'язок між дітьми та батьками, зв'язок між подружжям, зв'язок між співробітниками однієї фірми, зв'язок між поколіннями тощо. Отже, поступової руйнації зазнають фактично майже всі форми соціального цілого, що є наслідком підміни традиційних моральних засад функціонування та розвитку людини і суспільства, які забезпечують їх міцне та довготривале скріплення, утилітарною та прагматичною логікою крайнього індивідуалізму. В таких умовах неможливо вести мову про консолідацію суспільства, оскільки в ньому фактич-

но зруйновані засади збереження будь-яких соціальних утворень, а накопичений соціальний досвід втрачається і замінюється соціальною ентропією. Орієнтація ж суспільства на так звані споживчі цінності та стандарти не може забезпечити відчуття солідарності та цілісності суспільства, оскільки будь-які відносини в такому суспільстві, у тому числі пов'язані з вирішенням тих чи інших життєво важливих проблем, є не більше ніж актом вимушеної взаємодії атомарних індивідів, які вступають в них лише з однією метою — отримати визначену особисту вигоду або користь. Якісно змінити таку невтішну ситуацію можна лише тоді, коли зміст правової ідеології міститиме неминуще, вічне, трансцендентне смислове насичення, якого можна досягти за допомогою соціальних цінностей морально-духовного гатунку, які апелюють до абсолютного, а не відносного, до постійного, а не мінливого чи тимчасового, врешті-решт, до ідеалу добра.

1. *Мальцев Г. В.* Социальные основания права. Москва: Норма, 2007. С. 694. 2. *Поздняков Э. А.* Философия государства и права. 2-е изд., исправ. и доп. Москва: Изд-во «Весь мир», 2016. С. 238. 3. *Хабермас Ю.* Эссе к Конституции Европы / пер. с нем. Б. М. Скуратова. Москва: Изд-во «Весь мир», 2013. С. 20-21. 4. *Бенуа А.* Против либерализма: к четвёртой политической теории / пер. с фр. Санкт-Петербург: Амфора. ТИД Амфора, 2009. С. 25-26. 5. *Мальцев Г. В.* Нравственные основания права: монография. изд. 2-е. Москва: Изд-во СГУ, 2009. С. 403. 6. *Гаджиев К. С.* Заметки о метаморфозах либеральных ценностей // Вопросы философии. 2008. № 5. С. 20. 7. *Кортунов С. В.* Национальная идентичность: постижение смысла. Москва: Аспект Пресс, 2009. С. 196. 8. *Крусс В. И.* Личностные («соматические») права человека в конституционно-правовом и философско-правовом измерении: к постановке проблемы // Государство и право. 2000. № 10. С. 43. 9. *Заблюцкий В. П.* Либерализм: идея, идеал, идеология. Донецк: Янтра, 2001. С. 173. 10. *Бентам И.* Введение в основание нравственности и законодательства. Москва: РОССПЭН, 1998. С. 278-294. 11. *Ильин И. А.* Путь духовного обновления / отв. ред. О. А. Платонов. Москва: Институт русской цивилизации, 2011. С. 277-278. 12. *Поздняков Э. А.* Философия политики. 3-е изд., исправ. и доп. Москва: Изд-во «Весь мир», 2014. С. 164, 166; *Поздняков Э. А.* Философия государства и права. 2-е изд., исправ. и доп. Москва: Изд-во «Весь мир», 2016. С. 311.

Sunegin Sergij. Legal ideology in the context of the value paradigm of liberalism: some problems of development

In the proposed article, the author at a general theoretical level examines the main problems of the development of modern legal ideology, the basis of which is liberalism. Legal ideology always acts as an instrument for the reproduction of a value-ideological macro-system, which forms, functions and develops within the limits of the corresponding general ideological direction. Such general ideological trend today is liberalism, which proclaims a free individual as the source of all social benefits, including those related to the development of society and the state as a whole. In this connection, under the conditions of liberalism the role and significance of the legal ideology is naturally strengthened, which is, rather, a necessary instrument for the conceptual design of its main ideas, and not a self-sufficient ideological system.

Strengthening the role of legal ideology under conditions of liberalism is conditioned by the development of the discourse of individual freedom and responsibility, which prevails over the discourse of social order and social justice, as well as the conventional nature of law as a special social regulator, the norm of which is the result of the achievement of a certain compromise and agreement. The leitmotif of the development of the modern radical liberalism is the dismantling at the political-and-legal level of all possible moral taboos, the imposition of infinite «tolerance» or so-called «political correctness», as evidenced by the theory of somatic human rights.

Any society in the conditions of the all-embracing domination of the liberal legal ideology is gradually atomized and transformed into a simple set of individuals, thereby losing its spatial character, expressed in unity or at least in the community of being. As a result, it is inevitably decreased almost to the complete exhaustion the level of true, internal interconnection of individuals in relevant social units and institutions: the relationship between children and parents, the relationship between spouses, the relationship between employees of one firm, the relationship between generations, etc. Consequently, in fact almost all forms of social integrity undergo gradual destruction, which is the result of the substitution of the traditional moral principles of the functioning and development of man and society, which provide their strong and long-lasting fastening, utilitarian and pragmatic logic of extreme individualism. In such conditions it is impossible to talk about the consolidation of society, because in it the basics of preservation of any social formations have actually been destroyed, and accumulated social experience is lost and replaced by social entropy. Qualitatively change such a disappointing situation only then, when the content of legal ideology will contain inevitable, eternal, transcendental semantic saturation, which can be achieved with the help of social values of moral and spiritual quality, which appeal to absolute, but not relative, to a constant, not a changeable or temporary, in the end, to the ideal of good.

Keywords: legal ideology, liberalism, moral, human rights and freedoms, individual, society.